

مبنای مسئولیت مدنی ورزشکاران در مقابل اشخاص موضوع حقوق ورزش

احمد یوسفی صادق‌قلو^۱

مژگان نصیر^۲

تاریخ دریافت مقاله: ۹۷/۵/۱۷ تاریخ پذیرش نهایی: ۹۷/۹/۱۵

چکیده

حقوق علم گسترده ایست که شامل تمام ابعاد زندگی انسان می‌شود و بحث مسئولیت از اصلی ترین مباحث علم حقوق بوده و تمامی ابعاد زندگی انسان از جمله حوزه‌ی ورزش را در بر می‌گیرد که اشخاص زیادی در این عرصه فعالیت دارند. ورزش از حادثه تفکیک ناپذیر است و در صورت وقوع حادثه امکان ایراد خسارات برای تمامی اشخاص موضوع حقوق ورزش وجود دارد و همین موضوع موجب طرح انواع دعاوی مسئولیت، از جمله مسئولیت مدنی بر علیه عامل ورود زیان در مراجع قضایی می‌گردد که مسائل و نظریه‌هایی را در بر می‌گیرد، مانند آنکه آیا قواعد مسئولیت مدنی تنها ورزش حرفه‌ای را پوشش می‌دهد؟ آیا عدم مسئولیت ورزشکاران که در خطرهای ذاتی قابل استناد است خطرهای غیر متعارف را نیز در بر می‌گیرد؟ دفاعیات موثر خواننده براساس قواعد مسئولیت کدام است؟ در واقع مسئولیت می‌خواهد با در برگرفتن تمامی ابعاد زندگی انسان عامل ورود زیان را مشخص نماید، حق زیان دیده را به او بازگرداند و بر این اساس هیچ ضرری نباید جبران نشده باقی بماند. در این مقاله نگارندگان مسئولیت مدنی ورزشکاران ناشی از حوادث ورزشی را بررسی و مشخص کرده که حوادث ورزشی در چه شرایطی برای ورزشکاران ایجاد مسئولیت می‌کند و در چه مواردی آنها را از مسئولیت مبرا می‌نماید و هم چنین ایرادات دفاعی خواننده در برابر زیان دیده (خواهان) بررسی شده است و در بیشتر موارد سعی شده که پرونده‌ها و آراء ورزشی مرتبط بررسی شود.

کلید واژه‌ها

زیان، حوادث ورزشی، مسئولیت، مسئولیت مدنی، ورزشکار.

^۱ دکترای حقوق خصوصی از کشور فرانسه، استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران. (نویسنده مسئول): a_yousefi_2005@yahoo.com

^۲ کارشناسی ارشد حقوق خصوصی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج، کرج، ایران. mozghan.nasir68@gmail.com

مقدمه

یکی از مهم‌ترین هویت‌های تاریخی و فرهنگی ورزش، المپیک اصلی یونان است که در ۶۸۶ سال قبل از میلاد مسیح برگزار شد. بطور مثال تاریخچه ورزش بوکس به ۴۰۰۰ سال قبل از میلاد مسیح برمی‌گردد، قدیمی‌ترین بازی تویی جهان ۱۴۰۰ سال قبل از میلاد مسیح در مکزیکو برگزار شده است. هم‌چنین می‌توانیم شکار را به عنوان یکی از پیشگامان ورزش مدرن معرفی کنیم، حقیقت این است که اشکال شکار امروزه نیز ادامه دارد و نشان دهنده قدمت آن است و این احتمال وجود دارد که ورزش در ابتدا از یک نوع بازی که انسان پیشین به عنوان تکامل در زندگی واقعی در آن شرکت کرده بود، توسعه یافته باشد.^۱ (Gardiner, 2001: p. 23-24) ورزش یکی از مهم‌ترین و لذت‌بخش‌ترین ابعاد زندگی انسان است که موجب سلامتی و طول عمر می‌شود و به همین علت است که مباشرت در ورزش در حال گسترش می‌باشد. بر این اساس دادخواهی صدمات ورزشی افزایش یافته است و از دیگر دلایل این افزایش می‌توان به این موضوع که ورزش یک تجارت بزرگ است اشاره کرد. یک استعداد در ورزش می‌تواند برای آن ورزشکار شهرت و شانس به همراه بیاورد، اما همین استعداد می‌تواند با فعل عمدی یا با بی احتیاطی ورزشکار دیگر نابود شود^۲، که در اینباره بحث غرامت صدمات در دادگاه‌های حقوقی مطرح می‌شود. (Podosky, 1994: p. 1) بر این اساس، اشخاص موضوع حقوق ورزش باید بدانند که مسئولیت در هر عرصه و شرایطی ایجاد می‌گردد و این اشخاص باید وظایف خود را بدرستی انجام داده و مقررات مربوطه را رعایت نمایند. اشخاص اخیر نباید در این فکر باشند که ورزش یک تفریح است و از آن هیچ جرم و شبه جرمی ایجاد نمی‌گردد، آنها باید بدانند که

^۱ English Term (Sport), French Term (Sporten)

^۲ در کشور انگلستان در قرن شانزدهم ورزش‌هایی مثل تیراندازی با کمان، مسابقه اسب دوانی و گاو دوانی؛ جزو نخستین ورزش‌ها بودند، در اسلام نیز یک سری ورزش‌هایی چون تیراندازی، شتا، اسب سواری، کوه‌نوردی با عنوان سبک و رمایه رواج داشت. (شهید ثانی، ۱۳۹۲، ص ۱۵۹-۱۶۰). سبک و رمایه عقدی است که برای آزموده شدن بر تیراندازی و آماده شدن برای شرکت در جنگ است.

۳. در پرونده *Shane Mosley vs. Margarito* که پیش از سال ۲۰۰۹ مطرح شد، مربی *Mosley* در اتاق رختکن *Margarito* حضور داشت و توانست پیش از آنکه او دستکش بوکس را بپوشد وضعیت دستش را ارزیابی نماید، همانطور که مربیان *Margarito* دستان مبارز خود را پوشانده بودند مربی حریف متوجه وجود پودر گچ پاریس بروی مشتش شد. لازم به توضیح است که گچ پاریس زمانی که با رطوبت همراه شود سفت می‌شود در نهایت *Margarito* به مبارزه با دستکش سنگین محکوم شد.

ورزش با حادثه توأم است و در صورت جمع بودن ارکان مسئولیت و ورود ضرر آنها مسئول جبران خسارت وارده خواهند بود.

۱- مسئولیت مدنی

در نظام کامن لا (Tort) مشتق از کلمه لاتین (Tortous) است و به عناوین موجد مسئولیت مدنی گفته می‌شود که جرم مدنی نیز نامیده می‌شود (Martin, 1990: p. 415). این واژه در کامن لا خطای مدنی یا جرم مدنی نیز معنا می‌دهد. (Williams, 1982: p. 9) شبه جرم قسمتی از حقوق است که برای وارد شدن صدماتی است که بر اثر قرارداد یا جنایت اتفاق نمی‌افتد بلکه کمک می‌کند به افراد برای جبران خسارتی که به مال یا جانشان وارد شده است. در این نظام وقتی شخص کار را با بی دقتی انجام بدهد و نتیجه آن ضرر به دیگری باشد براساس قانون شخص قصور کننده مسئول هر صدمه‌ای است که وارد نموده است. حقوق رم در بردارنده مقرراتی برای شبه جرم به عنوان جرم بود که بعدها حوزه‌های قضایی قانون مدنی در قاره اروپا را تحت تاثیر قرارداد، کلمه Tort برای اولین بار در واژه (شبه جرم) در سال ۱۵۸۰ استفاده شده بود. هر چند کلمات مختلف برای مفاهیم مشابه پیش از این زمان استفاده شد و عناصر تشکیل دهنده مسئولیت در حقوق کامن لا عبارتند از: ۱. وجود تعهد به مراقبت ۲. نقض تعهد ۳. ضرر خواهان ۴. رابطه سببیت (Carol, 2005: p. 50-51) البته لازم به ذکر است که در کامن لا تعاریف متعددی برای مسئولیت مدنی آورده شده است که از جمله آن عبارت است از اینکه مسئولیت شبه جرم یا مسئولیت مدنی ناشی از نقض یک وظیفه یا تعهدی است که بوسیله قانون ایجاد گردیده است. این تکلیف شامل همه اشخاص می‌شود و نقض آن منجر به طرح دعوی مطالبه خسارت از قبل تعیین نشده است، در شرایطی که حادثه زیانباری رخ داده عامل زیان در مقابل متضرر مسئولیت مدنی دارد ولی خواهان خود متضرر می‌باشد آیا این دلیل که او در ورود ضرر به خود مقصر بوده است مانع از احقاق حق او می‌شود (Harpwood, 2003: p. 1). در حقوق ایران مسئولیت تعهد قانونی شخص بر رفع ضرری است که به دیگری وارد کرده است خواه این ضرر ناشی از تقصیر خود او باشد یا ناشی از فعالیت او شده باشد^۱ (جعفری

^۱ در حقوق اسلام نیز مسئولیت مورد توجه قرار گرفته است، و از آن به عنوان ضمان یا تضمین یاد می‌شود. (قاسم زاده، ۱۳۷۸: ۳۷۳). در فقه نیز در این باره به قواعدی چون لا ضرر، اتلاف، تسبیب، ضمان، غرور، ضمان تعدی و تفریط اشاره شده است. پس می‌توان نتیجه گرفت که بر اساس ماده ۱ ق. م. تقصیر مبنای مسئولیت است اما نه مبنای منحصر آن، و در هر جا که بتوانیم به تقصیر شخص استناد کنیم و او را مسئول جبران خسارت بدانیم، مسئولیت متوجه او خواهد بود.

لنگرودی، ۱۳۸۸: ۶۴۲) و در هر مورد که شخص ناگزیر از جبران خسارت دیگری باشد در برابر او مسئولیت مدنی دارد. (Flour, 1965: p. 547) مسئولیت شخص نسبت به جبران خسارت ناشی از اعمال خود قاعده‌ای طبیعی است و بر مبنای این مسئولیت، بین زیان‌دیده و مسئول یک رابطه دینی ایجاد می‌شود که مسئول باید زیان وارده را جبران نماید که راه حل غالب جبران خسارت در مسئولیت، جبران خسارت با پول است و چون نتیجه این رابطه دینی به عنوان جبران خسارت مورد نظر هیچ کدام نیست بنابراین می‌توان گفت که مسئولیت یک واقعه حقوقی است. (کاتوزیان، ۱۳۸۶: ۴۶) اثر اصلی مسئولیت حق جبران خسارت برای زیان‌دیده است که به آن حق اقامه دعوا نیز گفته می‌شود ولی حق اقامه دعوا اثر ذاتی مسئولیت مدنی نیست و اگر عامل ورود زیان از جبران خسارت امتناع نماید، زیان‌دیده در این مورد اقامه دعوا می‌کند. (قاسم‌زاده، ۱۳۷۸: ۳۷۳) برای تحقق مسئولیت در همه موارد وجود ۳ رکن اساسی است ۱. ورود ضرر ۲. ارتکاب فعل زیانبار ۳. رابطه سببیت بین فعل شخص و ضرری که وارد شده است. هر جا که در اموال اشخاص نقضی وارد آید و یا منفعت مسلمی از دست برود یا به حیثیت و سلامت و عواطف شخص لطمه‌ای وارد شود ضرر به بار آمده و هدف مسئولیت مدنی جبران این ضرر است. نویسندگان حقوقی زیان‌هایی را که موجب جبران خسارت می‌شوند به ۳ گروه تقسیم می‌نمایند که عبارتند از ضرر مادی یا مالی، ضرر معنوی و ضرر بدنی.

هرگاه آنچه از دست رفته قابل ارزیابی به پول باشد و صدمه به حقوق مالی برسد، ضرر مالی است. در جایی که به عواطف انسان خسارت وارد می‌شود مانند احساس درد جسمی و رنج‌های روحی، از بین رفتن آبرو و حیثیت و آزادی و ایجاد شرمساری ما نمی‌توانیم مرزی بین ضرر مادی و معنوی قائل شویم زیرا که بسیاری از زیان‌های معنوی و اخلاقی مثل زیان‌های مالی با پول جبران می‌شوند البته ممکن است که نتیجه ضرر معنوی اثر نامطلوبی چون قطع عضو باشد که در این مورد هم حکم بر جبران خسارت مالی می‌شود. صدمه بدنی هم آثار مادی و هم آثار معنوی دارد زیرا از یک سو به سلامتی شخص و از سوی دیگر به روان او ضرر وارد می‌کند و هزینه‌های درمان و جراحی و بیمارستان و از کارافتادگی و کفن و دفن را بر عامل ورود زیان تحمیل می‌کند. معمولاً ارزیابی صدمه‌های بدنی دشوار است زیرا ممکن است که خساراتی را در آینده در بر داشته باشد و ضرر معنوی نیز هم‌زمان وارد شود یا اینکه شخص در نتیجه ضرر مادی از کار افتاده شود. اصطلاح فعل زیانبار در موردی کاربرد پیدا می‌کند که کار زیانبار در

نظر اجتماع ناهنجار باشد^۱. سبب فعلی است که اگر انجام نمی‌شد، خسارت نیز به بار نمی‌آمد^۲. (Angel, 1993: p. 112). اثبات ورود ضرر به زیان دیده و ارتکاب تقصیر از طرف خواننده به تنهایی موجب طرح دعوی خسارت نمی‌شود بلکه در این موارد احراز رابطه سببیت بین ضرر و فعل زیانبار لازم است. (کاتوزیان، ۱۳۸۸: ۷۹) موردی هم وجود دارد که مسئولیت ناشی از فعل غیر است که در این مورد باید رابطه علیت بین فعل یا تقصیر کسی که مسئولیت کارهایش بر عهده خواننده است و ورود ضرر وجود داشته باشد. (کاتوزیان، ۱۳۸۶: ۴۵) امروزه کنگره و نشست‌های زیادی در رابطه با توسعه حقوق ورزشی در جهان برگزار می‌شود، در حقوق ایران نیز به ورزش توجه شده و در بند سوم از اصل سوم قانون اساسی به تربیت بدنی رایگان تصریح شده است و در ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹، تقصیر را موجب مسئولیت دانسته است ولی تقصیر مبنای منحصر مسئولیت نیست و بصورت کلی شخص در صورتی که مرتکب تقصیر شود و به دیگران صدمه وارد کند مسئول جبران خسارت است هم چنین اولین قانون مرتبط با حوادث ورزشی در سال ۱۳۵۲ در قانون مجازات اسلامی تصویب شد^۳.

۱-۱ - مسئولیت مدنی ورزشی

مسئولیت مدنی در جهت حمایت از حقوق اشخاص در زندگی اجتماعی ایجاد شده است، پس در جهت تحقق این حمایت، قانون رفتاری را در هر بعد از زندگی اجتماعی به عنوان رفتار متعارف در نظر گرفته است و از عموم می‌خواهد که بر این طبق رفتار نمایند و هر کس از این رفتار متعارف خارج شود خطاکار است. هدف از ایجاد چنین قوانینی ایجاد همزیستی در جامعه است نه صرفاً مجازات خطاکار. عرف است که خطر ناروا را تعیین می‌کند و تمام شرایط را برای

^۱ در حقوق فرانسه تقصیر برای بیان نامشروع بودن کار زیان بار کافی است، همچنین در قانون مدنی سوئیس و آلمان آمده است که کار زیانبار باید کاری بر خلاف قانون یا نا مشروع باشد.

^۲ معلم ورزش در دبستان مشغول آموزش دانش آموزان در ساعت ورزش است و در همین حال یکی از دانش آموزان به دیگری یا مال او صدمه می‌زند که در این مورد رابطه ی سببیت میان عمل دانش آموز و ضرر احراز می‌شود و سپس بر اساس ماده ۷ ق. م. تقصیر معلم ورزش در مراقبت از دانش آموز به اثبات می‌رسد که جهت الزام او به جبران خسارت کافی است. (آقایی‌نیا، ۱۳۹۳: ۲۷).

^۳ تا قبل از تصویب قانون اخیر، اگر در جریان فعالیت ورزشی، ضرب و جرح و قتلی حاصل می‌شد، طبق قوانین کیفری قابل تعقیب بود و اینکه ماده ۴۲ ق. م. ا. که در سال ۱۳۵۲ تصویب شد، بعد از انقلاب اسلامی بر طبق موازین شرعی تغییر کرد و عبارت (- این مقررات هم با موازین شرعی مخالف نباشد) اضافه شد و در «بند ث» ماده ۵۸ این قانون قرار گرفت و پس از آن نیز با تغییرات کلی در ق. م. ا. سال ۱۳۹۲ در «بند ث» ماده ۱۵۸ این قانون جای گرفت.

تعیین خطر نامعقول از متعارف تمیز می‌دهد. البته در بیشتر موارد حقوق رفتاری را که در عرف متعارف است، نامتعارف می‌داند. (کاتوزیان، ۱۳۸۶: ۳۴۳) البته در حقوق کامن لا قوانین بصورت عرفی تصویب می‌شود و با کشورهای دیگری که قوانین در آنها توسط مجلس نمایندگان تصویب می‌شود متفاوت است. حقوق مدتهاست که مسئولیت مدنی شخصی را که از روی قصد به دیگری صدمه وارد کرده است به رسمیت شناخته و حتی در مواردی که شخص از روی بی‌احتیاطی به دیگری صدمه وارد می‌کند او را مقصر می‌داند و ورزش نیز به عنوان بعد مهمی از زندگی اجتماعی پر از ریسک و مسئولیت است، درباره ریسک می‌توان گفت که بیشتر یک موضوع شخصی است و به اختیار ورزشکار بر می‌گردد که در این نوع ورزش‌ها شرکت داشته باشد و دولت‌ها نیز در مقابله با خواست اجتماع خیلی کاری از پیش نبرده اند، اما در رابطه با مسئولیت موضوع متفاوت است وقتی مسئولیت ایجاد می‌شود غیر از خود شخص، دیگری نیز درگیر می‌شود. درست است که در بیشتر موارد عامل ورود زیان از نظریه پذیرش خطر و یا هشدار وجود خطر و حتی تقصیر زیان دیده استفاده می‌کند و خود را مبرا می‌کند اما می‌توان این‌گونه استدلال کرد که این نظریات بیشتر در موارد خطرهای متعارف قابل پذیرش هستند و در مورد خطرهای غیرمتعارف حقوق با جدیت بیشتری برخورد می‌کند و عامل ورود زیان را محکوم به پرداخت خسارت می‌نماید. به طور کلی در عرصه ورزش با دو قاعده کلی روبرو هستیم، یک قاعده قواعد منحصر به آن ورزش را تشکیل می‌دهد (قواعد بازی) که توسط سازمان‌های بین‌المللی ایجاد می‌شود و قواعد دیگر جهت تامین ایمنی اشخاص موضوع حقوق ورزش (خصوصاً ورزشکاران) در هنگام مسابقه و ورزش ایجاد شده است. (کاتوزیان، ۱۳۷۸: ۱) که در عالم حقوق و مسئولیت مدنی همین گروه دوم قوانین مدنظر است. تجاوز از قواعد بازی و رعایت نکردن احتیاط‌های لازم از نظر حقوقی تقصیر است و تقصیر ورزشی در دید نخست تجاوز از قواعد ویژه آن بازی است، البته در بسیاری از موارد عامل ورود زیان دلیل موجهی برای ارتکاب عمل می‌تواند داشته باشد. همانطور که قواعد ورزشی به دو قسم تقسیم می‌شود، می‌توانیم برای ورزش‌ها نیز از نظر ماهیتی تفکیک قائل شویم و ورزش‌ها را به تماسی و غیر تماسی تقسیم نماییم، همانطور که از اسم آنها مشخص است صدمات در ورزش‌های تماسی بر اساس ماهیت این ورزش‌ها بیشتر خواهد بود که اغلب این صدمات ناشی از حملات خشن، ضرب و جرح و تقصیر است، این افعال که اغلب علت صدمات ورزشکاران است می‌تواند از روی قصد یا تقصیر باشد. (Podosky, 1994: p. 2-3) یک زمان است که جراحات به جهت نقض قواعد آن ورزش است که این اعمال خطا است و تشکیلات همان ورزش خاص در این باره

ملاحظات می‌خواهد داشت اما یک زمانی ورزشکار مرتکب عملی می‌شود که نه تنها مطابق با قواعد بازی و روحیه ورزشکاری نیست بلکه در ملازمه کامل با هنجارهای اجتماعی قرار دارد مثل فحاشی، کتکاری که قابل طرح در ورزش و حتی حقوق ورزشی نیست. بنابراین با چنین شخصی مانند یک مجرم عادی و بر طبق مقررات مسئولیت مدنی رفتار می‌شود. (آقایی‌نیا، ۱۳۹۳: ۳۴) در گذشته اینگونه بود که به ورزش به عنوان فضیلت اخلاقی نگاه می‌شد و به عنوان حرفه یا شغل بدان توجه نمی‌شد، به همین علت است که ادبیات حقوقی ما در این مورد هنوز نوپا است و رویه قضایی زیادی در این مورد وجود ندارد حتی قضات و کارشناسان و وکلای ما نیز به علم حقوق ورزشی که در سطح جهان پیشرفت‌های زیادی داشته مسلط نیستند یا حداقل می‌توان این موضوع را مطرح نمود که باشگاه‌ها و بازیکنان در پرونده‌های مطروحه از متخصصان این رشته استفاده نمی‌کنند تا جایی که در بیشتر دعاوی و پرونده‌هایی که در دیوان ورزش له و علیه باشگاه‌ها و ورزشکاران کشورمان مطرح شده شکست خورده و نتوانستند از منافع و اهدافشان در این رابطه حمایت کنند و هر بار احکامی با ارقامی سنگین علیه باشگاه‌ها و بازیکنان صادر شده است^۱ و دولت را متضرر می‌کنند اما اتفاقی که در این عرصه افتاده این است که امروزه به ورزش در ایران به عنوان یک شغل و یک صنعت پول ساز مثل تمام جهان نگاه می‌شود و نه تنها انجمن‌ها و نشست‌هایی درباره حقوق ورزش برگزار شده است بلکه کتاب‌ها و مقالات زیادی هم در اینباره تدوین شده و حتی همایش ملی هم برگزار شده است اما ما هنوز هم از لحاظ تدوین قانون و دادگاه‌های ویژه با خلاء روبرو هستیم و همین موضوع باعث پیچیدگی در بیشتر دعاوی مسئولیت و رسیدگی به آنها می‌شود.

۲- مسئولیت ورزشکاران در برابر اشخاص موضوع حقوق ورزش:

برای شناسایی مسئول حوادث ورزشی ابتدا باید مسئولیت‌های اشخاص در حیطه ورزش را مشخص نمود که از این مسئولیت‌ها تحت عنوان وظیفه یاد می‌شود وظیفه عبارت است از مسئولیت افراد برای انجام امری خاص و اینکه نقض وظیفه باعث ایجاد مسئولیت و تقصیر می‌شود. برای احراز مسئولیت و تقصیر در ورزش ابتدا باید بررسی شود که اصلاً وظیفه مراقبتی

^۱ یکی از باشگاه‌های حرفه‌ای به علت تخلف در منعقد کردن قرارداد با یکی از بازیکنانش از سوی فیفا جریمه شد (جولای ۲۰۱۶) و نمی‌تواند در نقل و انتقالات زمستانی و تابستانی حضور داشته باشد و همچنین این باشگاه باید به صورت تضامنی جریمه نقض قوانین نقل و انتقال توسط خود و این بازیکن را پرداخت کند و دفاعیه وکلای این باشگاه نیز از سوی دادگاه حکمیت ورزش و فیفا رد شده است.

در این باره وجود دارد یا خیر؟ وظیفه مذکور نقض شده باشد و سوم اینکه خسارت بصورت واقعی وارد شده باشد زیرا خسارت جزئی موجب ایجاد مسئولیت نمی‌شود. در آخر بین نقض وظیفه و بروز حادثه یا آسیب دیدگی باید رابطه سببیت موجود باشد و نقض وظیفه باید علت اصلی ورود خسارت باشد. (جامپیون جونیور، ۲۵:۱۳۸۸) مسئولیت‌های ورزشی به رابطه ورزشکاران در مقابل یکدیگر و خساراتی که هنگام مبارزه و مسابقه به بار می‌آورند محدود نمی‌شود. بخش عمده دیگر آن ناشی از رابطه ورزشکاران با مربیان و سازمان‌های ورزشی است و به قراردادهای صریح و ضمنی که در این زمینه بسته شده است ارتباط دارد و در اینجا بیشتر مسئولیت‌ها قراردادی است و چون بسیاری از عهدشکنی‌ها در قوانین نیز ضامن آور است و به تکالیف عمومی مردم در برابر یکدیگر مربوط می‌شود، زمینه مناسبی برای طرح امکان جمع مسئولیت‌های قراردادی و قهری و اختیار زیان دیده در انتخاب مبنای دعوی خسارت به وجود می‌آورد. (کاتوزیان، ۳۹:۱۳۷۸) ورزشکاران در روابط بین خود نیز باید از یکدیگر مراقبت نمایند و تا حد امکان از وسایل مجاز همان ورزش خاص استفاده نمایند و در مقررات هر ورزش، ماهیت و مشخصات وسایل مورد استفاده بدرستی مشخص شده است. بعضی از مواقع اتفاق افتاده که حرکت ورزشی انجام شده بر طبق مقررات بوده ولی وسیله مورد استفاده مجاز نبوده که در این صورت شخص استفاده کننده مسئول خواهد بود. (آقای‌نیا، ۳۸:۱۳۹۳) و این موضوع بیشتر در ورزش‌های خشن نمود پیدا می‌کند زیرا همین ورزش‌های خشن از جمله بوکس است که مسئولیت‌ها و دعاوی زیادی را بوجود می‌آورد، درست است که این ورزش امروزه بسیاری از جلوه‌های خود را در اثر تلفیق با هنرهای رزمی از دست داده ولی هم چنان در عین هنری بودن بی‌رحم نیز است. زمانیکه دو مبارز درگیر ضربه زدن به یکدیگر هستند ورزش می‌تواند به شرارت تبدیل شود بخصوص وقتی که مبارزان از وسایل اضافی در مبارزه شان استفاده می‌کنند و به حریف بی‌امان ضربه می‌زنند و این ماهیت ورزش است. زمانیکه هر دو مبارز در شرایط خوبی به سر می‌برند مشت‌های محکمی را بسوی یکدیگر پرتاب می‌کنند، در اینجا درست است که جراحات جدی و شدیدی رخ می‌دهد اما در عوض مبارزه در عین خشن بودن عادلانه است، اما مبارزه در چنین ورزش‌هایی زمانی چهره مرگ و بی‌اخلاقی و ناعادلانه بودن را به خود می‌گیرد که یکی از مبارزین سعی می‌کند که خارج از قواعد بازی از وسیله‌ای اضافه و غیر مجاز استفاده نماید و با تقلب برد را از آن خود کند و نتیجه‌ای که حاصل می‌شود این است که

حریف شدت صدمه می‌بیند و دوران ورزش حرفه‌ای اش پایان می‌یابد.^۱ (Silverman, 2012: 1)

براساس بند ۴ ماده ۷ قانون فوتبال: " تمامی انواع جواهرات (گردن بند، انگشتر، مچ بند، گوشواره، بندهای چرمی و لاستیکی و غیره) بشدت ممنوع بوده و باید از بدن ورزشکار خارج شوند. استفاده از نوار چسب نیز برای پوشاندن انواع جواهرات قابل قبول نمی باشد." دادگاه‌ها نیز این گونه بیان نموده اند که رقابت کنندگان ممکن است وظیفه مراقبت از یکدیگر را داشته باشند. قوانین یک ورزش ممکن است این وظیفه را در ارتباط با سلامت افراد تعیین کنند. (شعبانی مقدم و دیگران، ۱۳۹۲: ۳۲) به عنوان نمونه در پرونده فریزر علیه جانسون تایید شد که شرکت کنندگان متعهد به مراقبت از یکدیگر هستند. این قضیه مربوط به تصادم بین دو سوارکار بود که قاضی متوجه شد که جانسون با حالت خطرناکی با اسب از کنار حریف عبور کرده و باعث افتادن و جراحت فریزر شده که این رفتار برخلاف مقررات مسابقه بوده است و جانسون مراقبت معقول از دیگر سوارکار را به عمل نیاورده است، درحالی که این خطر قابل پیش بینی بوده است و دادگاه به همین دلیل جانسون را به پرداخت غرامت محکوم کرد. (Healey, 2010: p. 80) منظور از ورزشکاران کلیه کسانی هستند که در فعالیت‌های ورزشی جمعی یا بازیها مشارکت می‌کنند اعم از اینکه جزء دسته مرتکب باشند و یا در دسته مقابل قرار داشته باشند و یا منفردا رقابت نمایند مانند بازیکنان ورزش بسکتبال، دو میدانی و کاراته. (آقایی‌نیا، ۱۳۷۸: ۲۷) ورزشکار در مفهوم خاص کسی است که از توانایی‌های بدنی و مهارت‌های ورزشی سطح بالایی برخوردار است اما در بند ۱ ماده ۱۵۸ ق.م.ا قانونگذار از به کاربردن کلمه ورزشکار امتناع نموده و ورزشکار را در مفهوم عام آن در نظر دارد و منظور قانونگذار از ورزشکار به مفهوم عام کسی است که به انجام ورزش مشغول است اعم از اینکه حرفه ای یا غیرحرفه‌ای است. رابطه ورزشکاران در مقابل یکدیگر بر مبنای قبول خطر از سوی آنها و اقدام و رضای زیان‌دیده و شرکت او در فعل زیانبار است. زیرا ضرب و جرح عمدی در حالت عادی جرم نابخشودنی است. ورزشکاران در رابطه میان خود پای بند قرارداد ضمنی هستند و جز در مورد خطای شدید طرف خود، همه خطرهای متعارف ورزشی را پذیرفته اند و از دعوای جبران خسارت در این زمینه صرف نظر کرده‌اند. (کاتوزیان، ۱۳۷۸: ۴۲ و ۴۳) درست است که ورزشکاران رضایت به مشارکت در فعالیت ورزشی داده اند اما رضایت به کشته شدن یا سایر صدمات شدید خارج از این اذن است. (آقایی‌نیا، ۱۳۷۸: ۲۷) در رویه قضایی فرانسه نقل

¹ Shane Mosley vs. Margarita

شده است که، دادگاه مردی ۲۷ ساله را که در ورزش بوکس کور شده بود، در دعوی جبران خسارت محکوم ساخت، بر این مبنا که خود خطرهای ناشی از مسابقه را پذیرفته است. (Stark, 1972:p.241) در حقوق آمریکا نیز استفاده از خطا به عنوان وسیله ای برای جبران ضرر و زیان در ورزش پدیده ای نسبتاً جدید است. بنابراین چنانچه در فعالیت ورزشی مشارکت کردید و یا به تماشای آن پرداختید بر این اساس که خطرهای آن را پذیرفته اید، خسارت وارده به شما غیر قابل جبران است. (جامپیون جونیور، ۱۳۸۸: ۴۳ و ۴۴) رابطه ورزشکاران با باشگاهها و ترتیب دهندگان مسابقه‌های ورزشی مبتنی بر قراردادی است که در این زمینه بسته می‌شود. ویژگی این قرارداد در پذیرش خطرهای ناشی از آن ورزش و مسابقه‌ها است. به عنوان مثال، ورزشکاری که در مسابقه اتومبیل رانی یا بوکس شرکت می‌کند و در این زمینه با موسسه ورزشی، اعم از باشگاه و انجمن و واسطه‌های ورزشی، پیمان می‌بندد، از خطرهای این اقدام آگاه است و به طور ضمنی آن را می‌پذیرد. پس نمی‌تواند تضمین سلامت خود را برعهده مربی یا باشگاه نهد. بیگمان، در این قراردادها شرط "تعهد ایمنی" مفروض است، ولی مفاد این شرط را باید محدود به تمهید وسایل ایمنی و کوشش در پرهیز از خطر کرد و تضمین نتیجه، به ویژه در خطرهایی که لازمه شرکت در مسابقه و مبارزه است، در قلمرو این شرط نمی‌آید. به بیان دیگر، مفاد تعهد ایمنی ناظر به تمهید وسیله است نه کسب نتیجه مطلوب. پس در دعوی جبران خسارت، ورزشکار باید تقصیر خوانده و تفریط او در پرهیز از خطر و تمهید وسایل ایمنی را اثبات کند. (کاتوزیان، ۱۳۷۸: ۵۵) در صورتیکه محل استقرار تماشاگران نامناسب باشد و در اثر اصابت توپ بازی یا پرتاب شدن بازیکنان یا تصادم اتومبیل‌ها یا رم کردن اسب، سواری آسیب ببینند، باید برگزارکنندگان مسابقه را مسئول شمرد. گاه نیز خطای تماشاگر خطر آفرین است و صدمه ایجاد شده بیش از هر چیز به تقصیر او نسبت داده می‌شود. به عنوان مثال، تماشاگر هیجان زده ای که به داخل زمین فوتبال می‌دود و در اثر برخورد با بازیکنان یا اصابت توپ صدمه می‌بیند، نمی‌تواند اثر این اقدام خود را به دوش بازیکنان نهد. همچنین است تماشاگری که به اسب آماده برای مسابقه نزدیک می‌شود و در اثر لگد او آسیب می‌بیند. (کاتوزیان، ۱۳۸۶: ۴۰۰) بازیکنان، اگر در محل ویژه ورزش به بازی بپردازند و قواعد آن بازی را رعایت نکنند، هیچ مسئولیتی در برابر تماشاگران در معرض خطر ندارند. زیرا، از آنان جز رفتار متعارف ورزشی نمی‌توان انتظار داشت. معمولاً هیچ رابطه حقوقی میان بازیکنان و تماشاگران وجود ندارد تا بتوان تعهد ایمنی گروه تماشاگر را به عهده بازیکنان نهاد. دادگاه‌ها اشتباه در محاسبه ضربه ای را که به توپ‌های ورزشی زده می‌شود به حق متعارف می‌بینند و

تقصیر نمی‌شمرند و وضع اضطراری و هیجان ناشی از رفتار را در نظر می‌گیرند. ولی این نظریه وجود دارد که اگر بازیکنی در محلی خارج از زمین بازی به تمرین یا مسابقه بپردازد و به دیگران صدمه بزند، مسئولیت مدنی دارد، اما در مقابل نظریه ای مطرح شد که ورزشکار حرفه ای یا آماتور در صورتی که در خارج از محل اختصاصی آن ورزش، به تمرین یا مسابقه بپردازد و غفلت و عمدی در ایراد صدمه به دیگران نداشته باشد، براساس نظریه‌های ذکر شده مسئولیت مدنی ندارند و از این حیث فرقی بین آماتور و حرفه‌ای بودن ورزشکاران و همچنین زمین ورزشی و غیر ورزشی وجود ندارد.¹ نگاهی به حقوق آمریکا نشان می‌دهد که تماشاگران اغلب در معرض صدمه‌های ناشی از توپ‌ها، برخورد‌های بدنی، جایگاه‌های متزلزل و ... هستند. اما حقوق آمریکا اینگونه استدلال می‌کند که خسارت‌هایی که به تماشاگران وارد می‌شود در صورتی که ناشی از خطرهای عادی و قابل پیش بینی آن ورزش خاص باشد، جبران نخواهد شد زیرا تماشاگران با شرکت در مسابقه این خطرهای عادی را می‌پذیرند. در صورتیکه خسارت وارده به تماشاگر در نتیجه ضرر و زیان‌های عمدی، صدمات غیرقابل پیش بینی و یا خطای ورزشکاران باشد، قابل جبران خواهد بود.² (ویشته، ۱۳۸۳: ۶۴) اما همیشه اینگونه نیست که صدماتی که از ورزشکاران به تماشاگران وارد می‌شود غیرعمد و در نتیجه خطا باشد، بلکه مواردی را می‌توان یافت که ورزشکار با انجام کاری که کاملاً خارج از آن ورزش است به تماشاگر صدمه زده و مرتکب شبه جرم و محکوم به پرداخت غرامت شده است. مثلاً در مسابقات تنیس یو اس اوپن ۱۹۸۳ ستاره سابق تنیس جان مک انرو در صحنه‌ای که بوسیله دوربین‌های تلویزیونی شکار شده، به صورت تماشاگر ردیف اولی که از رقیب او حمایت می‌کرد خاک پرت کرد.³ (شعبانی مقدم و دیگران، ۱۳۹۲: ۳۴) البته در این بین می‌توان مسئولیت برابری برای ورزشکاران و تماشاگران در ایجاد ضرر محاسبه کرد. بعضی مواقع نیز ورزشکاران و تماشاگران در ایجاد ضرر و زیان و مسئولیت نسبت به یکدیگر مشارکت دارند که در نتیجه هر دو گروه به نسبت ایجاد مشارکت مسئول شناخته شده و با مجازات مواجه می‌شوند. در نوامبر سال ۲۰۰۴ نزاع بزرگی بین بازیکنان و تماشاگران لیگ حرفه ای بسکتبال در آمریکا رخ داد که در این نزاع بازیکنان دو تیم بشدت با یکدیگر درگیر شدند و این درگیری با پرتاب شیشه نوشیدنی بسمت رون آرتیست³ بازیکن تیم پسر (Pacers) به سکوها کشیده شد و به یک زد

¹ Nalwa v. Cedar Fair (L.P. (2011) 196 cal.APP.4th 566)

² Co. Vlawrence 1928 Atlanta Baseball

³ Ron Artest

و خورد کامل بین بازیکنان و تماشاگران تبدیل شد که در نتیجه نه بازیکن به یک سال محرومیت از حضور در بازی‌ها و انجام خدمات اجتماعی محکوم شدند، پنج تن از تماشاگران نیز با محکومیت جزایی محرومیت از بازی‌های خانگی تیم پیستونز برای همیشه محکوم شدند. هم چنین این درگیری موجب بالا بردن امنیت در جریان بازی‌های بسکتبال لیگ آمریکا شد و خرید الکل در جریان بازی‌ها نیز محدود شد.^۱ (Ming Li, 2012: 376)

۲-۱ - ماهیت قرارداد ورزشکاران و مسئولیت‌های ناشی از آن:

ورزشکاران حرفه‌ای برای اینکه در یک مجموعه به فعالیت بپردازند و در مسابقه‌ها شرکت کنند باید با آن باشگاه قراردادی منعقد نمایند که طی این قرارداد بازیکن در مقابل باشگاه بالعکس تعهداتی را می‌پذیرد. البته امروزه تمامی اشخاص موضوع حقوق ورزش به جهت مسئولیت‌هایی که در مقابل یکدیگر دارند با باشگاه‌های ورزشی قرارداد منعقد می‌نمایند. لازم به ذکر است که در حقوق ایران علی‌الخصوص حقوق مدنی به قراردادهای ورزشی اشاره‌ای نشده است. قرارداد ورزشی هم مانند تمامی قراردادهایی که منعقد می‌شود باید شرایط عمومی را که همان اعمال ماده ۱۹۰ قانون مدنی است دارا باشد و از جمله شرایط اختصاصی آن است که مطابق آیین‌نامه‌های رسمی منعقد شود، بازیکنان در زمان نقل و انتقال دارای رضایت نامه از باشگاه سابق باشند مگر اینکه قراردادشان پایان یافته باشد، مربیان برای مربیگری باید دارای مدرک مربیگری باشند و حتی در برخی رشته‌های حساس و خشن چون ورزش‌های رزمی و بوکس مربی باید علاوه بر مدرک مربی‌گری دارای مدرک داوری هم باشد تا مسئولیت کمتری در صورت ایجاد حادثه متوجه اش گردد. هم چنین ورزشکارانی که در خارج از کشور مشغول فعالیت در این عرصه هستند باید از مراجع قانونی آن کشور تاییدیه مربوطه را دریافت و ارائه نمایند. بعلاوه داشتن کارت پایان خدمت برای آقایان، تسویه حساب مالیاتی، گواهی عدم سوء پیشینه کیفری، گواهی پزشک معتمد و شرایط اختصاصی دیگر که براساس رشته‌های ورزشی متفاوت است و بازیکنان و دیگر اشخاص موضوع حقوق ورزش در صورت انعقاد قرارداد ملزم به رعایت این قوانین هستند. قراردادهای ورزشی در هیات‌های ورزشی استان‌ها ثبت می‌شوند. قراردادهای بصورت چاپی بوده و در خود قرارداد مواردی چون نام طرفین، موضوع تعهد، مبلغ قرارداد، شروط ضمن عقد و حتی حق فسخ در صورت ایجاد شرایط ویژه برای یکی از طرفین

^۱ Pacers-Piston-brawl

وجود دارد که البته این نوع قرارداد چون چایی است به جهاتی نیز محدود کننده خواهد بود. البته در بسیاری از موارد، اختلافات در بسیاری از قراردادها ایجاد می‌شود که طرفین می‌توانند جهت حل کارآمد و سریع موضوع از شرط داوری بجای رسیدگی قضایی طولانی استفاده نمایند که در این راستا مراکز بین المللی حل اختلاف نیز در راستای حل اختلافات ورزشی ایجاد شده است که مقرر اصلی آن لوزان سوییس است که البته کشورهای دیگر را نیز برای ایجاد تسهیلات و شرایط لازم برای تاسیس مراکز داوری در داخل مرزهایشان ترغیب کرده است. (Sadeghloo, 2015: p. 1) سوالی که در بیشتر موارد مطرح می‌شود این است که آیا تعهد اشخاص موضوع حقوق ورزش (ورزشکاران، مربیان) تعهد بوسیله است یا تعهد به نتیجه؟ در پاسخ باید گفت که بازیکنان و مربیان در قراردادهای خود متعهد می‌شوند که تمامی تلاش خود را جهت رسیدن به هدف مشترک انجام دهند و تمامی وظایف محوله و تعهدات خود را به بهترین وجه به سرانجام برسانند که از این لحاظ می‌توان اظهار نمود که تعهدات این اشخاص تعهد بوسیله است. قراردادهای ورزشی را می‌توان از ۲ جنبه ملاحظه کرد یک جنبه این است که این قرارداد یک قرارداد اجاره اشخاص است و بر این اساس منعقد می‌گردد که در اجاره اشخاص کسی که اجاره می‌کند مستاجر و کسی که مورد اجاره واقع می‌شود اجیر و مال الاجاره اجرت نامیده می‌شود و جنبه دیگر این است که این قرارداد جنبه استخدامی دارد و یک قرارداد کار است که بر این اساس خادم یا کارگر نمی‌تواند اجیر شود مگر برای مدت معین یا برای انجام امر معینی. برای روشن شدن مسئولیت نیابتی این قرارداد را از این ۲ جنبه بررسی خواهیم کرد. (شعبانی مقدم، ۱۳۹۲: ۷۴) البته لازم به ذکر است که امروزه این قراردادها براساس آیین نامه‌های موجود و بعنوان عقود غیر معین و براساس آزادی قراردادی منعقد می‌گردد. در قرارداد ورزشکار با باشگاه نیز تمامی عناصر عقد اجاره موجود است. مستاجر مدیر باشگاه است که در مقابل پول، بازیکن را اجیر می‌کند که برای او تمرین و بازی نماید. (ویشته، ۱۳۸۳: ۵۱) این قرارداد یک نوع اجاره انسان است که در اثر این قرارداد منفعت ورزشکار در اثر عقد اجاره بصورت مال در ملکیت مستاجر در می‌آید و اجیر نباید عملی که با تعهداتش منافات دارد را انجام دهد. مثلا بازیکن نمی‌تواند همزمان در دو باشگاه قرارداد داشته باشد. در صورتی که اجیر منافع مستاجر را در مدت قرارداد رعایت نکند دو حالت پیش می‌آید: حالت اول این است که هرگاه اجیر در مدت اجاره برای خود کار کند مستاجر می‌تواند عقد اجاره را فسخ و اجرت المسمی پرداختی را مسترد نماید، زیرا اجیر تعهدات خود را انجام نداده و از انجام آن نیز گذشته است و در صورتی هم که مستاجر اجاره را فسخ نکند می‌تواند اجرت المثل منافع تفویض شده را از اجیر بخواهد

چون مستاجر مالک منافع خاص اجیر بوده که این منافع اتلاف شده است. حالت دوم این است که اجیر برای دیگری تبرعا کار می‌کند و تعهداتش را انجام نمی‌دهد که در این مورد نیز مستاجر می‌تواند قرارداد را فسخ و اجرت المثل منافع تفویض شده را بگیرد مگر اینکه اجیر مغرور شده باشد که در این صورت کسی که او را مغرور نموده سبب اقوی از مباشر است و اوست که باید اجرت المثل منافع تفویض شده را پرداخت کند. (انیسی، ۱۳۹۴: ۱۳۶) در نتیجه می‌توان گفت که قرارداد ورزشی می‌تواند رابطه استیجاری بین بازیکن به عنوان اجیر خاص و باشگاه به عنوان مستاجر باشد که بر این اساس بازیکن اجیر می‌شود که شخصا عمل معینی را در مدت معین انجام دهد و می‌توان مباشرت بازیکن و انجام عمل مزبور در مدت معین را بصورت شرط ضمن عقد نیز آورد. (رستم شیرازی، ۱۳۷۴: ۱۲۷) در صورتی که ورود زیان از جانب کارکنان اداری یا کارگران باشد، تمام کسانی که در برابر دستمزد امور اداری کارگاه را بر عهده دارند کارمند هستند و کارگر کسی است که به هر عنوان در مقابل پرداخت حق السعی اعم از مزد، حقوق، سهم، سود و سایر مزایا به درخواست کارفرما کار می‌کند. بنابراین کارگر کسی است که به خواست کارفرما و بر طبق تعلیمات او کار می‌کند و کارفرما مسئول زیان‌هایی است که از ناحیه کارگرانش وارد می‌شود. پس مسئولیت کارفرما محدود به خساراتی می‌شود که کارگر هنگام کار یا به مناسبت آن به دیگران وارد کرده است. رویه معمول این است که کارفرمایان مسئولیت بیمه کردن کارگران و کارمندان خود را در برابر هر گونه حادثه‌ای بر عهده دارند. حوادثی که در حین انجام وظیفه و به سبب آن برای بیمه شده اتفاق می‌افتد. مقصود از حین انجام وظیفه تمامی اوقاتی است که بیمه شده در کارگاه یا موسسات وابسته یا ساختمان‌ها و محوطه آن مشغول کار باشد و یا به دستور کارفرما در خارج از محوطه کارگاه عهده دار انجام ماموریتی باشد. اوقات مراجعه به درمانگاه یا بیمارستان و یا برای معالجات درمانی و توان بخشی و اوقات رفت و برگشت بیمه شده از منزل به کارگاه جزء اوقات انجام وظیفه محسوب می‌گردد، مشروط بر اینکه حادثه در زمان عادی رفت و برگشت به کارگاه اتفاق افتاده باشد. حوادثی که برای بیمه شده حین اقدام برای نجات سایر بیمه شدگان و مساعدت به آنان اتفاق می‌افتد حادثه ناشی از کار محسوب می‌شود. قید (به مناسبت انجام کار) که در این ماده به کار رفته است برای این است که، اگر کاری جزء لوازم کار کارگر باشد، زمانی که کارگر آن را انجام می‌دهد، در حکم وقتی است که به کار اصلی خود مشغول است مثل وقتی که ماشین کارخانه نیاز به تعمیر دارد و کارگر آن را به تعمیرگاه می‌برد، حوادثی که در راه رفت و برگشت رخ می‌دهد در شمول ماده ۱۲ ق.م.جای می‌گیرد و کارفرما مسئول زیان‌های وارد به

اشخاص ثالث است مگر اینکه مشخص شود تقصیری نداشته است و اینکه باید بین وظیفه کارگر و ورود ضرر رابطه متعارف برقرار باشد در غیر این صورت کارفرما مسئول نیست. (کاتوزیان، ۱۳۸۶: ۵۴۲ و ۵۴۳) تمیز بین موردی که ضرر به مناسبت انجام وظیفه وارد شده و یا اینکه کارگر خود عامل ضرر بوده همیشه مقدر نیست اما در صورتی که زیان دیده با علم بر اینکه کارگر از حدود وظایفش خارج شده اقامه دعوا نماید کارفرما مسئول نیست. (Stark, p. 613: 1972) کارفرما هم چنین وظیفه دارد که حق بیمه کارگران خود را نیز بپردازد.^۱ ماهیت بسیاری از قراردادهای ورزشی نیز به مثابه قانون استخدامی، قانونی است و ورزشکاری که برای مدت معین جهت انجام فعالیتی با یک سازمان قرارداد منعقد می‌کند می‌تواند کارگر باشد. بنابراین یک بازیکن فوتبال که قراردادی را با باشگاه امضاء می‌کند و تعهداتی را در مقابل باشگاه برعهده می‌گیرد کارگر محسوب می‌شود. (شعبانی مقدم، ۱۳۹۲: ۷۵) البته این یک نظریه است و گروهی معتقدند که رابطه ورزشکاران و دیگر اشخاص موضوع حقوق ورزش با باشگاه‌ها و سازمان‌های ورزشی یک رابطه کارگر و کارفرمایی است و گروهی دیگر این رابطه را براساس عقد اجاره اشخاص ارزیابی می‌کنند. در نتیجه اولاً مسئولیت زمانی ایجاد می‌شود که بین طرفین قرارداد وجود داشته باشد و در صورتی هر یک ملزم به جبران خسارت می‌شوند که عهدشکنی کرده و مفاد قرارداد را اجرا نکرده باشند و هم چنین می‌توان نتیجه‌گیری نمود که قراردادهای ورزشی از هر دو لحاظ یعنی هم عقد اجاره اشخاص و هم قرارداد کار قابل ملاحظه و بررسی می‌باشند. (انیسی، ۱۳۹۴: ۱۳۷)

۳- ایرادات قابل استناد عامل ورود زیان

از ابتدا اشخاص، ورزش را وسیله‌ای برای حفظ سلامتی و نشان دادن صلابت و قدرت خود می‌دانستند و حتی در صورت آسیب نیز به آن می‌بالیدند و آن را جزء لاینفک آن ورزش می‌دانستند اما با گذشت زمان و ورود خطرهای آسیب‌های زیاد و نامتعارف حتی نقص عضو و مرگ موجب طرح انواع دعاوی مسئولیت در دادگاه‌ها می‌شد که غالباً اجرای قواعد عمومی مسئولیت مدنی در این موارد ممکن نبود زیرا مثلاً در ورزش‌هایی چون بوکس و کاراته وارد کردن ضربه از قوانین بازی است و به همین علت نمی‌توان وارد کردن این ضربات را جرم و موجب ضمان دانست از یک سو وارد کردن این ضربات در غالب ورزش‌های خشن جزء قواعد

^۱ ماده ۳۶ قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴

بازی این نوع ورزش‌ها است و از سوی دیگر هر دو ورزشکار به ورود این ضربات آگاهند و بصورت ضمنی به آن رضایت داده‌اند و این گونه استنباط می‌شود که این اشخاص با شرکت در چنین ورزش‌هایی خطرهای متعارف را جز خطرهای شدید پذیرفته‌اند. در قوانین تمام فدراسیون‌های بین‌المللی ورزشی خطای ورزشی مشخص شده است که در واقع تخلف از قوانین و مقررات همان ورزش خاص است که موجب ضمان می‌شود و بازیکنی که قواعد بازی را رعایت کرده اما موجب خطا شده و به دیگری زیان وارد آورده با استناد به قبول خطر و رضای زیان‌دیده و شرکت او در فعل زیانبار بری می‌شود و در تعریف کلی خطا آمده است که انجام کاری که یک شخص عادی و محتاط در شرایط مشابه بدان مبادرت نمی‌ورزد.

۳-۱- قبول خطر:

یکی از نظریه‌هایی که امروزه بعنوان دفاع از عامل ورود زیان در مقابل زیان‌دیده در محاکم و عرف پذیرفته می‌شود پذیرش خطر^۱ است. عامل ورود زیان اینگونه با دستاویز به این نظریه دفاع می‌کند که زیان‌دیده خود خطرات بازی یا مسابقه را پذیرفته و با علم و آگاهی قبلی پا به زمین مسابقه گذاشته است، البته که در بسیاری از ورزش‌های رزمی و خشن، خشونت و آسیب دیدگی، ضرب و جرح و حتی قتل نهادینه است بطوری که با نام بردن از ورزش خشن بوکس، تمام این ویژگی‌ها در ذهن انسان عادی نیز شکل می‌گیرد، فلذا ورزشکار حرفه‌ای و غیر حرفه‌ای (مبتدی) در این نوع از ورزش‌ها نمی‌تواند ابراز ناآگاهی نماید. اما عامل ورود زیان نیز نمی‌تواند در همه موارد با استناد به این نوع دفاع از بار مسئولیت شانه خالی نماید، نظریه پذیرش خطر صرفاً در مورد خطرات عادی آن ورزش منحصر می‌تواند از سوی عامل ورود زیان به عنوان دفاع مطرح شود. رضایت صدمه دیده و پذیرش خطر از سمت او باعث سلب مسئولیت از عامل ورود زیان در همه موارد نمی‌شود و فقط در مواردی می‌توان به این نظریه استناد کرد که پذیرش خطر در غالب اجازه ضمنی قانون یا عرف و عادت باشد. (نوربها، ۸۶:۲۲۹) در صورتی که پذیرش خطر فراتر از اجازه ضمنی قانون باشد، دیگر این نظریه قابل استناد نیست چون آسیب ایجاد شده غیر متعارف بوده و حتماً مورد پذیرش ورزشکار زیان‌دیده نبوده، درست است که ورزشکار خطر را قبول کرده اما این پذیرش خطر تنها در مورد خطرات متعارف بوده و

^۱ در حقوق کامن لا در گذشته با استناد به این نظریه شخص کاملاً از جبران خسارت معاف می‌شد اما امروزه از این نظریه در محاسبه میزان خسارت استفاده می‌شود.

غیر متعارف را شامل نمی شود. به عنوان نمونه یکی از خطرات ریشه دار در این زمینه خطر ناشی از برخورد توپ بیسبال به تماشاگر در جریان بازی است. در اینجا نمی توان مسئولیت را بر عهده ورزشکار ضربه زنده به توپ قرارداد بلکه این مسئولان هستند که در بازی های این چینی باید تدابیر ایمنی لازم مثل حفاظ توری را برای جلوگیری از صدمه اتخاذ نمایند و تماشاگران نیز در صورتی که احساس کنند ممکن است در اثر برخورد توپ آسیب ببینند، باید در منطقه دارای حفاظ بنشینند. اگر فرد در منطقه حفاظت شده نشست و در اثر برخورد توپ آسیب دید چون از قبل وجود این خطر مفروض بوده، از این رو دادگاه شکایت را نمی پذیرد و غرامتی هم به او تعلق نمی گیرد. (شعبانی مقدم و دیگران، ۱۳۹۲: ۳۰) اشخاصی که به عنوان تماشاگر در رویدادهای ورزشی شرکت می کنند ممکن است ریسک خطرات ناشی از تقصیر را اجازه داده باشند. در پرونده ولریج^۱ در مقابل سامنر، لرد دیپلاک عقیده داشت که تماشاگران خطر صدماتی که ممکن است با حضورشان به آنها وارد شود را پذیرفته اند. دادگاه پژوهش انگلیس اظهار نمود که در این پرونده اگر ورزشکار نسبت به حفظ ایمنی قصور می نمود مسئول بود. قضیه از این قرار بود که خواهان آقای ولریج عکاس پیست اسب دوانی توسط اسب متعلق به سامنر که در حال رقابت با اسب سوار با مهارت دیگری بود، مجروح گردید و دادگاه اخیر حکم نمود که خواننده هیچ وظیفه مراقبتی را در برابر خواهان نقض ننموده است و خواهان به عنوان تماشاگر خطرات ناشی از تماشای مسابقه اسب دوانی را پذیرفته و چون مسابقه اسب دوانی سریع است اسب سوار تنها بر کارش متمرکز است و نه بر مراقبت از تماشاگران. (Harpwood, 2009: p. 475) بنابراین ورزشکاران و مربیان و تماشاگران مسابقات ورزشی درست است که با شرکت در فعالیت ورزشی نسبت به انجام این ورزش ها موافقت نموده اند اما آنها تنها خطرات معقول و متعارف را پذیرفته اند و در مورد این خطرات نمی توانند ادعایی داشته باشند اما در صورتی که خطرات خارج از عرفی چون نقص عضو و مرگ برای اشخاص مرتبط با ورزش و در اثر این فعالیت ها رخ دهد قابل پیگیری خواهد بود، زیرا آنها نسبت به این خطرات رضایت نداده اند.

۲-۳ - هشدار وجود خطر

یکی از مواردی که باعث کم شدن دعاوی مسئولیت و عدم مسئولیت ورزشکاران در حیطه

^۱ Woolridge V Sumner (1963)

ورزش می‌شود هشدار وجود خطر است زیرا در محیط ورزش فقط ورزشکاران نیستند که دارای مسئولیت هستند و از فعل و ترک فعل آنها ایجاد مسئولیت می‌شود بلکه اشخاص دیگری هم در محیط ورزش حضور دارند که هشدارهای آنها موجب کم شدن صدمات و دعاوی مسئولیت می‌شود، مثلا برخی ورزش‌ها مانند کشتی، وزنه برداری و مانند آن مستلزم تمرینات کافی و آمادگی مناسب و ثبت رکوردهای لازم است که باید توسط مربیان انجام شود زیرا ممکن است ورزشکاران از تجربه کافی برخوردار نباشند، لذا در صورتیکه حادثه ای برای ورزشکاران در این باره پیش بیاید و دلیل اصلی آن عدم ارائه هشدارهای ایمنی از سوی مربی تشخیص شود در اینجا مربی در قبال ورزشکار دارای مسئولیت می‌باشد و باید جبران خسارت نماید. پس هشدار دادن توسط مربی بخصوص در ورزش‌های خطرناک یک وظیفه حتمی برای او می‌باشد. در بسیاری از ورزش‌های توپی مانند گلف، کریکت، هاکی دیده شده است که در اثر پرتاب و شلیک توپ توسط ورزشکاران به تماشاگران آسیب جدی وارد شده است. (Nafziger, 1992: 489) در سال ۲۰۰۲ دختر ۱۳ ساله بعد از ضربه ای که در اثر یک توپ هاکی به سرش وارد شد در جریان بازی آبی پوشان کلمبیا در ماه مارس پس از دو روز درگذشت. در ته بلیت این مسابقه درباره خطرات ناشی از سرعت توپ هشدار داده شده بود. کاملا مشخص است که یک چنین اختلالی نمی‌توانست از مرگ ناشی از اصابت چنین توپ‌هایی جلوگیری نماید. درست است که قرارداد رسمی بین برگزارکنندگان مسابقات و تماشاگران ورزشی وجود ندارد ولی می‌توانیم بلیت فروشی در یک مسابقه ورزشی و ذکر موارد مهم در بلیت را نوعی قرارداد ضمنی دانست که حضور تماشاگر در جایگاه به معنی پذیرفتن شرایط است. زمانی که یک رویداد ورزشی برگزار می‌شود، جمعیت زیادی برای تماشای این رویداد جمع می‌شود و احتمال صدمات تماشاگران نیز در این رویداد بالا می‌رود و این وظیفه سازمان دهندگان وقایع ورزشی است که مراقبت‌های معقول را در جهت حفظ جان تماشاگران انجام دهند و در اینباره غفلت نکنند و درباره هشدار وجود خطر عاقلانه ترین راه این است که نشانه‌های خطرهای بالقوه را هشدار دهند تا هم وظیفه مراقبتی خود را در قبال اشخاص موضوع حقوق ورزش انجام دهند و هم از بروز مسئولیت در این عرصه خودداری کنند زیرا در بسیاری از ورزش‌ها خطرات بالقوه‌ای وجود دارد که ممکن است تقصیر برعهده ورزشکار خاطی قرارداد داده شود مثل پرونده‌ای که در بالا بررسی شد در حالی که در بسیاری از ورزش‌ها که خطر علاوه بر ورزشکاران، بقیه اشخاص حقوق ورزش از جمله تماشاگران را تهدید می‌کند این وظیفه سازمان‌ها و موسسات ورزشی

است که نسبت به خطرهای بالقوه هشدار دهند و اینکه اخطار تمامی خطرهای ممکن در زمینه ورزش ممکن نیست.¹ (Epstien, 2003: p. 79)

۳-۳- تقصیر زیان‌دیده:

هر چند در زندگی روزانه همه کم و بیش در می‌یابند که تقصیر چیست، اما همچنان درباره تعریف تقصیر اختلاف و گفتگو بسیار است و تمیز خطا از صواب و معیار شناسایی این دو مفهوم یکی از دشوارترین مباحث است. اما آنچه در همه تعاریف مشترک است و جوهر تقصیر را نشان می‌دهد "ناصواب" بودن آن است. (Owen, 1995: p. 228) به همین جهت هم طرفداران نظریه تقصیر، حقوق مسئولیت مدنی را نتیجه اجرای عدالت کیفری به بیان ارسطویی آن می‌دانند. پس، تعریف‌ها با این هدف مشترک آغاز می‌شود که معیار تمیز صواب از ناصواب چیست؟ در موردی که شخص به عمد به دیگری زیان می‌رساند، تجاوز به حق و ارتکاب تقصیر مشخص است ولی همه بحث‌ها پیرامون موردی است که اضرار در اثر حادثه‌ای رخ می‌دهد. زیرا، در این مورد است که باید نسبت به خطا یا صواب بودن کار زیانبار، بر مبنای مقایسه‌ی حمایتی که جامعه از حقوق دو طرف می‌کند، داوری کرد. اما در قانون تقصیر عبارت است از انجام دادن کاری که شخص به حکم قرارداد یا عرف می‌بایست از آن پرهیز کند یا خودداری از کاری که باید انجام دهد. با وجود این تقصیر را می‌توان به چند قسم تقسیم نمود. تقصیر می‌تواند: ۱. عمدی ۲. غیر عمدی ۳. حکم عمد باشد. تقصیر وقتی عمدی است که شخص به قصد اضرار به دیگری مرتکب آن شود، مانند اینکه در ورزش تکواندو در زمانی که بازی متوقف است ورزشکار خاطی ضربه‌ای را به صورت بازیکن مقابل وارد کند و موجب صدمه او شود. بنابراین، در تقصیر عمدی هم کار ناشایسته به عمد انجام می‌شود و هم نتیجه حاصل از آن کار مقصود مرتکب است. برعکس، در تقصیر غیر عمدی (قصور)، شخص قصد زیان زدن به دیگری را ندارد، ولی در نتیجه غفلت و بی‌احتیاطی سبب ورود ضرر به او می‌شود. چنان که، در ورزش بسکتبال بازیکن خاطی به قصد دادن توپ به حریف، توپ را ناخواسته به سمت یکی از بازیکنان حریف پرتاب می‌کند و توپ به صورت ورزشکار تیم مقابل خورده و او را مصدوم می‌کند. تقصیر او غیر عمد است. در موردی هم که مرتکب اضرار به غیر را نمی‌خواهد، ولی نسبت به آن بی‌اعتنا است یا به حرکتی می‌پردازد که به احتمال قوی به اضرار دیگری منتهی

¹Poppleton V. trustees of Portsmouth Youth Activities Commite(2007)EWHC 1567 (QBD)

می‌شود و با وجود این از نتیجه نامطلوب کار خود نگران نیست. اقدام او در حکم عمد است مانند اینکه در ورزش فوتبال بازیکن تیم حریف تکلی خطرناک را روی پای بازیکن تیم مقابل رفته و موجب مصدومیت وی می‌شود. یکی دیگر از انواع تقصیر، تقصیر ورزشی است، در دعاوی مسئولیت مدنی در باب ورزش‌ها تقصیر، پایه اکثر دعاوی برای جبران خسارت است و به طور کلی می‌توان گفت: تقصیر رفتاری پایین‌تر از سطح معیارهای متعارف است. البته معیار رفتار در فعالیت‌های ورزشی در رشته‌های گوناگون متفاوت است. مثلاً رفتار یک بسکتبالیست همان نیست که یک تنیسور انجام می‌دهد و اینکه تقصیر در صورتی ایجاد می‌شود که شخصی در برابر دیگری تکلیفی بر عهده داشته و آن را نقض کرده باشد و اینکه جهت جبران خسارت زیان دیده باید ثابت کند که بین نقض وظیفه و تقصیر رابطه سببیت وجود داشته و تقصیر موجب زیان شده است. (انیسی، ۱۳۹۴: ۵۹) این تقسیمات از نظر مسئولیت مقصر فایده‌ای ندارد زیرا او در هر حالت باید زیان‌های ناشی از کار خود را جبران کند. در حقوق آلمان مفهوم تقصیر نسبی است، بدین تعبیر که تجاوز به قاعده رفتاری در برابر کسانی تقصیر است که آن قاعده برای حمایت از ایشان وضع شده ولی در فرانسه این نظر نفوذ قابل ملاحظه‌ای نداشته است. در کامن لا و حقوق رم نیز تقصیر در جرائم خاص تحقق می‌یابد و تعریف خاصی ندارد. در وقوع هر حادثه، زیان‌دیده به گونه‌ای دخیل است و از نظر مادی در تحقق ضرر شریک است. برای مثال، اگر رهگذری در اثر تصادم با اتومبیلی مجروح شود، می‌توان گفت وجود او در لحظه تصادم و در محل وقوع حادثه یکی از عوامل ایجاد ضرر است. ولی، این گونه دخالت‌ها هیچ‌گاه از بار مسئولیت خوانده نمی‌کاهد. پس، بحث اصلی در موردی است که زیان‌دیده نیز خطاکار باشد و تقصیر او یکی از اسباب ورود اضرار به خویش را فراهم کرده باشد، در این صورت زیان دیده می‌تواند دیگری را مسئول و تقاضای خسارت نماید؟ پاسخ این پرسش در همه موارد یکسان نیست و ناچار باید آن را در فروع گوناگون جداگانه بررسی کرد. با وجود این، توجه به عوامل و فروع مختلف، مانع از استخراج قاعده کلی در این باب نیست. (کاتوزیان، ۱۳۸۸: ۹۹) در حقوق کامن لا در صورتی که زیان دیده در اضرار به خود تقصیر داشته باشد نمی‌تواند مطالبه خسارت نماید^۱. مفاد این قاعده در حقوق رم و اسلام (قاعده اقدام) نیز وجود داشته است و هنوز هم آثاری در حقوق اروپایی دارد. ولی، از آنجا که در این قاعده درجه تاثیر خطاها در ایجاد ضرر به حساب نیامده است، قوانین و رویه قضایی بیشتر کشورها آن را نپذیرفته‌اند.

^۱ Contributory Negligence

مهم ترین انتقادی که به این نظریه وارد شده این است که چرا باید خطای زیان‌دیده موجب معاف شدن خواننده از مسئولیت شود؟ اجرای این قاعده مستلزم این است که زیان‌دیده به مکافات تقصیر مرتکب شده نتواند خسارت بگیرد. به همین جهت، اکنون تمایل عمومی بر این است که مسئولیت بین زیان‌دیده و عامل ورود ضرر تقسیم شود. (حقوق انگلیس) بدین ترتیب، تمام کسانی که سهمی در ایجاد ضرر داشته اند در تحمل بار مسئولیت شریک می‌شوند و تبعیض نابجایی صورت نمی‌گیرد. در حقوق ما نیز باید همین راه حل را تایید کرد، زیرا موردی که زیان دیده و عامل به اشتراک باعث ورود ضرر می‌شوند در واقع صورت خاص از فرضی است که دو نفر ضرری را با هم ایجاد کرده‌اند. با وجود این، موردی که زیان‌دیده در وقوع حادثه و اضرار به خود عمد دارد، اقدام او به زیان خود مانع از خسارت گرفتن از دیگری است، همچنین است موردی که عرف او را سبب اصلی و قوی تر شمارد. برای مثال، اگر کسی مال خود را به دیوانه یا کودکی بسپارد و آن مال تلف شود، نمی‌تواند از کودک و دیوانه خسارت بگیرد، زیرا ضرر ناشی از اقدام خود اوست. (کاتوزیان، ۱۳۸۶: ۵۰۲ و ۵۰۳) به عنوان نمونه، یک کوهنورد درمقابل یک مرکز فعال که نتوانسته بود با مدیریت بهداشت و ایمنی بر طبق قوانین کار ۱۹۹۹ هماهنگی ایجاد نماید و در جلسه ایمنی امکان ریزش دیوار را به کوهنورد هشدار نداده بود، اقامه دعوا نمود. این کوهنورد بدون اطلاعات کافی مبادرت به کوهنوردی نمود و در نتیجه عدم آگاهی از امکان ریزش دیوار صدماتی به او وارد گردید و دفاع ضرر نامناسب از جانب او رد شد و مدعی محکوم به ۷۵٪ مشارکت در تقصیر گردید. قاضی تشخیص داد که کوهنورد ناعاقلانه مبادرت به یک مانور خطرناک نموده است که علت ضرر وارده به او بوده است. دادگاه پژوهش با این نظر مخالفت کرده و تشخیص داد که مدعی علیه مسئول صدمات نبوده است. (Harpwood, 2009: p. 475) تنها پرسشی که باقی می‌ماند این است که بر چه مبنایی باید مسئولیت را تقسیم کرد؟ به نسبت درجه تقصیر یا به نسبت درجه تاثیر در ایجاد حادثه؟ پاره ای از دادگاه‌های فرانسه، مسئولیت را به نسبت درجه تقصیر تقسیم می‌کنند. ولی، بر این نظر ایراد شده است که مسئولیت مدنی مجازات تقصیر نیست تا به تناسب آن کم و زیاد شود. هرکس به اندازه ای که زیان رسانده است مسئولیت پیدا می‌کند هر چند که تقصیر سبک‌تری نیز مرتکب شده باشد. پس، پاره ای از نویسندگان پیشنهاد کرده اند که مسئولیت به تساوی تقسیم شود، و بعضی دیگر درجه تاثیر در ایجاد ضرر را ترجیح داده اند و به ویژه آن را با مواردی که مسئولیت به طور نوعی مقرر شده است مناسب تر دانسته‌اند. منتها، یادآوری مجدد

این نکته ضروری است که درجه تقصیر یکی از مهم ترین عواملی است که در این ارزیابی سهم موثر و قاطع دارد. (کاتوزیان، ۱۳۸۶: ۵۰۵)

نتیجه گیری

براساس ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی، مسئولیت مدنی اصولاً ناشی از تقصیر و بی‌مبالاتی است اما این بدان معنا نیست که حقوق ایران مسئولیت بدون تقصیر را نپذیرفته است. ماده ۱ ق.م.م. مبنای طرح انواع دعاوی مسئولیت اعم از مسئولیت مدنی، معنوی و اخلاقی است. مسئولیت معنوی از بعد مادی موجب دین برای شخص مقصر است و زیان‌دیده می‌تواند از دادگاه بخواهد که بر همین مبنا وضعیت خود را به حالت قبل از ایجاد خسارت برگرداند. این گونه خسارات چون جنبه مادی دارد معمولاً با پرداخت مبلغی پول جبران می‌شود. البته این استدلال که مسئولیت بر مبنای تقصیر ایجاد می‌شود، را حقوق ورزشی ایران پذیرفته است. با دقت نظر در حقوق اسلامی و روم و کامن‌لا به نظر می‌رسد که در هیچ کدام، تقصیر بعنوان یکی از ارکان مسئولیت جایگاهی نداشته است. مسئولیتی که از یک حادثه ورزشی ایجاد می‌شود را فقط نمی‌توان منحصر به بخش ورزش حرفه‌ای دانست، بلکه مسئولیت بر ورزش غیرحرفه‌ای نیز تعلق می‌گیرد تنها ممکن است ورزشکاران در آگاهی‌های نسبت به آن ورزش و استفاده از امکانات با هم متفاوت باشند. ورزشکاران در صحنه ورزش در صورتی که بصورت عمدی و یا در اثر بی‌احتیاطی موجب صدمه شوند و یا از قواعد بازی خارج شوند مسئولیت خواهند داشت، ورزشکاران تنها در صورتی که مرتکب خطاهای ذاتی آن ورزش منحصر به فرد شوند مسئول نخواهند بود و دفاع عامل ورود زیان در این مورد با موفقیت همراه است. در صورتی که خطر غیر متعارفی از ورزش حادث شود معمولاً نظریه پذیرش خطر مورد استناد قرار می‌گیرد که البته به جهت نامتعارف بودن خطر و عدم قبول ضمنی آن از سوی ورزشکار آسیب دیده چنین دفاعی از سوی عامل ورود زیان در محکمه رد می‌شود. در مواردی نیز حادثه‌ای در ورزش ایجاد می‌شود که خود زیان‌دیده نیز تقصیر نموده و در آسیب ایجاد شده نسبت به خود شرکت داشته است که می‌تواند دفاعی موثر برای عامل ورود زیان باشد. در صورتی که به جهت صدمات پیش آمده در صحنه ورزشی، دعاوی مسئولیت از جانب زیان‌دیده اقامه شود، عامل ورود زیان می‌تواند به نظریه‌های هشدار وجود خطر، پذیرش خطر و تقصیر زیان‌دیده به عنوان دفاع موثر استناد نماید، البته این نوع دفاعیات از جانب عامل ورود زیان در همه موارد منجر به برائت وی از سوی محکمه نمی‌شود.

منابع

۱. آقای نی، حسین (۱۳۹۳). حقوق ورزشی، چاپ چهاردهم، تهران، میزان.
 ۲. آقای نی، حسین (۱۳۷۸). مسئولیت کیفری ناشی از عملیات ورزشی، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۴۸.
 ۳. انیسی، محمد علی (۱۳۹۴). مسئولیت مدنی و حقوق ورزشی، چاپ اول، تهران، انتشارات جاودانه جنگل.
 ۴. جامپیون، والتر. تی، ترجمه آقای نی، حسین (۱۳۸۸). مبانی حقوق ورزشها، تهران، انتشارات دادگستر.
 ۵. جعفری لنگرودی، محمد جعفر (۱۳۸۸) ترمینولوژی حقوق، تهران، کتابخانه گنج دانش.
 ۶. رستم شیرازی، فرهاد (۱۳۷۴) مبانی حقوق ورزش در ایران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان.
 ۷. شعبانی مقدم و دیگران، کیوان (۱۳۹۲). حقوق ورزشی، نشر اندیشه‌های حقوقی.
 ۸. شهید ثانی، شیروانی، علی، (۱۳۹۲). شرح لمعه، جلد هشتم، قم، انتشارات دارالعلم.
 ۹. قاسم زاده، سید مرتضی (۱۳۷۸). مبانی مسئولیت مدنی، جلد اول، تهران، انتشارات دادگستر.
 ۱۰. کاتوزیان، ناصر (۱۳۷۸). خطای ورزشی و مسئولیت ورزشی، مجله حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران شماره ۴۳.
 ۱۱. کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۶). الزام‌های خارج از قرارداد، تهران، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
 ۱۲. کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۸). وقایع حقوقی، تهران، نشر انتشار.
 ۱۳. نوربها، رضا (۱۳۸۶) حقوق جزای عمومی، تهران، کتابخانه گنج دانش.
 ۱۴. ویشته، عباس (۱۳۸۳). مبانی حقوقی بیمه مسئولیت مدنی مدیران ورزشی، فصلنامه صنعت بیمه پژوهشکده بیمه، شماره ۷۶.
1. Angel Pierre, Trait Des Obligation En Droit Suisse, Neuchatel, 1973.
 2. Anthony Podosky, Civil and Criminal Liability of Players, 1994.
 3. Elizabeth Martin, A concise Dictionary of Law, 2th Ed, London, Oxford University, 1990.
 4. Epstien Adam, Sports Law, Delmar Learning, 2003.
 5. Flour Jacques, Cours de droit civil, Polycopie, Paris, 1965.
 6. Gardiner Simon, Sports law, Cavendish Publishing, 2001.

7. Glanville Williams, Ground Four Law Suit, Learning the Law, 11TH Ed, Stevenson, 1982.
8. Harlow Carol, Understanding Tort Law. London, Sweet & Max well, 2005.
9. Harpwood Vivienne, Modern Tort Law, Routledge_Cavendish, London & New York, 2009.
10. Harpwood Vivienne, Modern Tort Law, London, 5th, ed. cavendishpublishing limited, 2003.
11. Healey Deborah, Sport and the Law, 4th Edition, 2010.
12. Nafziger James, A reply of Characteristics & Trends, American Journal Of International Law, vd-86, 1992.
13. Owen David, Philasophical Foundations of Tort Law, Clarendon Press Oxford-New York, 1995.
14. Stark Boris, Droit Civil, Obligations, Paris, Libraries Techniques, 1972.
15. Yousefi Sadeghloo ahmad, Investigating Civil Responsibility Of Arbitrations In Sports Contracts, International Review Pandektis, 2015, Vol, 11 Issue ½, p83-98.
16. Li Ming, Macintosh Eric W, Bravo Gonzalo A, International Sport Management, United States of America, Human kinetics, 2012.
17. http://en. Wikipedia. Org/wiki/tort.cite_note
18. <http://Findlaw.com.accident-injure-law providing fault>
19. <http://Law Justia.com/annotations>
20. <https://en. Wikipedia.org.tort>
21. <https://bleacherreport.com>130> (Boxing 4 most infamous cheaters of all time)